JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

ISSN (E): 2181-4570 VOLUME-4, ISSUE-11 CROSSREF Prefix: 10.66301

YOMONLIKDAN QAYTARISHNI IFODALOVCHI HADISLARNING MAVZUVIY VA LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Aliyeva Oydinoy O'tkirjon qizi
Turon universiteti Andijon filiali Magistratura bo'limi
Lingvistika yo'nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada yomonlikdan qaytarish mazmunini ifodalovchi hadislarning mavzuviy va lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Hadislarda insonlarni salbiy xatti-harakatlardan tiyilishga undash, axloqiy me'yorlarga rioya etishga chaqirish hamda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish masalalariga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, ushbu hadislarni mavzular bo'yicha tasniflash va maxsus korpusini shakllantirishning asosiy tamoyillari yoritiladi.

Kalit so'zlar: hadis, yomonlikdan qaytarish, hadislar korpusi, mavzuviy tasnif, lingvistik tahlil, axloqiy qadriyatlar, semantika.

Islom ta'limotida insonni ezgulikka yo'naltirish, yomonlikdan qaytarish va jamiyatda axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash muhim o'rin tutadi. Ushbu g'oyalar Qur'oni karim va Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallam hadislarida keng yoritilgan. Hadislarda insonning xulq-atvori, o'zgalarga munosabati, adolat, halollik va ma'naviy mas'uliyat bilan bog'liq masalalar muhim ahamiyat kasb etadi. Yomonlikdan qaytarishni ifodalovchi hadislarni o'rganish nafaqat ularning diniy-axloqiy mazmunini anglash, balki matnlarda qo'llanilgan til vositalarini aniqlash uchun ham muhimdir. Bunday hadislarni yagona tizimga birlashtirish, mazmuniga ko'ra tasniflash va lingvistik xususiyatlarini o'rganish maxsus hadislar korpusini shakllantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur tadqiqotning maqsadi yomonlikdan qaytarishni ifodalovchi hadislarning asosiy mavzuviy guruhlarini aniqlash, ularning lingvistik xususiyatlarini yoritish hamda korpusini shakllantirishning ilmiy tamoyillarini belgilashdan iborat. Yomonlikdan qaytarish mazmuni hadis matnlarida turli shakllarda namoyon bo'ladi. Ayrim hadislar muayyan xatti-harakatni bevosita taqiqlasa, boshqalarida salbiy amallarning oqibatlari tushuntiriladi yoki insonlar axloqiy jihatdan to'g'ri yo'l tutishga undaladi. Shu sababli

ISSN (E): 2181-4570 VOLUME-4, ISSUE-11 CROSSREF Prefix: 10.66301

mazkur hadislarni o‘rganishda ularning mazmuni, ifoda shakli va kommunikativ vazifasini birgalikda hisobga olish lozim. Imom Muslimning «Sahih Muslim» asarida keltirilgan mashhur hadisda inson biror yomon ishni ko‘rsa, imkoniyatiga qarab uni qo‘li yoki tili bilan o‘zgartirishi, bunga qodir bo‘lmasa, qalban uni nomaqbul deb bilishi kerakligi bayon etiladi (Imom Muslim, «Sahih Muslim», Kitob al-Imon, 49-hadis; ayrim nashrlarda raqamlanish farq qilishi mumkin). Ushbu hadis yomonlikdan qaytarishning mazmuni va uni amalga oshirish imkoniyatlari o‘rtasidagi munosabatni ochib beradi. Mazkur hadisda buyruq, shart va imkoniyatni ifodalovchi mazmuniy birliklar mavjud. Bu holat yomonlikdan qaytarish g‘oyasi faqat taqiq orqali emas, balki faol harakatga undash, ogohlantirish va axloqiy baholash vositalari orqali ham ifodalanishini ko‘rsatadi. Yomonlikdan qaytarishni ifodalovchi hadislarni mazmuniy jihatdan bir necha guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh — axloqiy illatlardan qaytarishga oid hadislar. Ushbu guruhga yolg‘on, g‘iybat, tuhmat, hasad va boshqa salbiy xulq-atvor shakllarini qoralovchi hadislar kiradi. Ular insonning axloqiy mas’uliyatini oshirish va ijobiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan. Ikkinchi guruh — ijtimoiy munosabatlardagi yomonliklardan qaytarishga oid hadislar. Bunday hadislar zulm, adolatsizlik, birovning haq-huquqini poymol etish va kishilar o‘rtasidagi nizolar kabi masalalarni qamrab oladi. Ularning mazmunida adolat, o‘zaro hurmat va ijtimoiy mas’uliyat g‘oyalari yetakchilik qiladi.

Uchinchi guruh — muomala madaniyatiga oid hadislar. Mazkur guruhda boshqalarni haqorat qilish, kamsitish, ozor yetkazish va qo‘pol munosabatda bo‘lish kabi xatti-harakatlardan qaytaruvchi rivoyatlar o‘rganiladi. Ushbu hadislar insonlararo munosabatlarda odob va hurmatning ahamiyatini yoritadi. To‘rtinchi guruh — salbiy xatti-harakatlar oqibatlari haqida ogohlantiruvchi hadislar. Bu hadislar noto‘g‘ri amallarning shaxs va jamiyat hayotiga ta’sirini tushuntirish orqali insonni o‘z xatti-harakatlarini qayta ko‘rib chiqishga undaydi.

Mazkur tasnif yomonlikdan qaytarish mazmunini tizimli o‘rganish uchun dastlabki ilmiy model vazifasini bajaradi. Har bir hadisni muayyan guruhga kiritishda uning mazmuni, konteksti va ishonchli manbada keltirilgan shakli tekshirilishi zarur. Hadislar korpusini shakllantirishda matnlarni yig‘ish, manbalarini tekshirish, mavzuviy guruhlarga ajratish va lingvistik belgilar bilan ta’minlash muhim bosqichlar hisoblanadi. Har bir hadis uchun uning manbasi, tarjimasi, asosiy mavzusi, kalit so‘zlari va mazmuniy

ISSN (E): 2181-4570 VOLUME-4, ISSUE-11 CROSSREF Prefix: 10.66301

xususiyatlarini aks ettiruvchi ma’lumotlar kartasini yaratish mumkin. Bunday yondashuv hadislarni elektron shaklda saqlash, izlash va qiyosiy tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Korpusni shakllantirishda takroriy rivoyatlarni hisobga olish, hadislarning ishonchlilik darajasini manbalarga tayangan holda belgilash va tarjimalarning mazmuniy aniqligini tekshirish alohida ahamiyatga ega. Chunki ilmiy korpusning ishonchliligi uning tarkibidagi matnlarning sifati va tasnif mezonlarining izchilligiga bog‘liq. Shuningdek, korpus lingvistikasi metodlari yordamida hadis matnlarida taqiq, ogohlantirish, buyruq va axloqiy baholash mazmunini ifodalovchi birliklarni o‘rganish mumkin. Bu esa hadislarning nafaqat diniy mazmunini, balki ularning til va nutq xususiyatlarini ham chuqurroq tahlil qilishga xizmat qiladi. Yomonlikdan qaytarishni ifodalovchi hadislar insonning axloqiy kamoloti va jamiyatdagi ijobiy munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan muhim manbalardan hisoblanadi. Ularni mavzuviy va lingvistik jihatdan o‘rganish hadis matnlarining mazmuniy tuzilishi, ifoda vositalari va kommunikativ vazifalarini aniqlash imkonini beradi. Hadislarni axloqiy illatlar, ijtimoiy munosabatlar, muomala madaniyati hamda salbiy xatti-harakatlardan ogohlantirish kabi guruhlarga ajratish korpusni shakllantirish uchun dastlabki tasnif asosini yaratadi. Bunda manbalarning ishonchliligi, matnlarning aniqligi va tasnif mezonlarining izchilligiga rioya qilish zarur. Kelgusida mazkur tamoyillar asosida maxsus hadislar korpusini shakllantirish yomonlikdan qaytarish mazmunini ifodalovchi birliklarni tizimli o‘rganish, hadislarni elektron shaklda qidirish va ularning lingvistik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muslim ibn al-Hajjoj. Sahih Muslim. Kitob al-Imon, yomonlikni o‘zgartirishga oid hadis.
2. Al-Buxoriy, Muhammad ibn Ismoil. Sahih al-Buxoriy. Hadislar to‘plami.
3. McEnery, T., & Hardie, A. Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. Cambridge University Press, 2012.